

"I Jerusalem" : Öfvers. af E.R-y

Ninck, Carl

57 D Br.

Sw. Saml.
Res.
Astrat.
(Br)

[Carl Kinck]

“I Jerusalem!”

Öfversättning af E. K-y.

O, så äro wi då i Jerusalem, "Fridstaden", som araberna kalla El Kuds, eller "den heliga."

Ingen stad i werlden har emottagit så stora uppenbarelser, sett så stöna kärleksgerningar af Herrens hand, alltifrån den dagen då det namn först nämnes i Bibeln (1 Mose b. 14: 8—20), till den stund då Jesus Kristus, vår Frälsare, lefde, dog och uppstod inom densamma. Från Jerusalem, från Moria och Golgatha strålar glansen af Guds förbarmande kärlek öfver jordens alla folk och länder. Ingen stad i werlden har likwäl genomgått så förfärliga öden som Jerusalem, ingen ort på hela jorden har i likhet med Jerusalem belägrats 32 gånger och upprepade gånger förstörts i grund.

Under det att andra berömda städer erhålla sin största härlighet och ryktbarhet ware sig genom naturens företräden, genom att vara medelpunkter i folkrifa länder, genom sin rikedom och handel, sin konst eller prakt, så glänser Jerusalem, oaktadt frånwaron af alla möjliga yttre företräden, såsom den stönaste och underbaraste stad i werlden. Byggd på en torr klippa, som ej omgifwes af frukt-

bara ängar eller åkrar, utan rinnande watten, ja nästan utan naturliga källor, reser det sig långt från samfärdsjens stråkwägar, nästan i en öfen. Den har en alldeles egen betydelse och berömmelse, härflytande från inre orsaker, den är icke förty en werldsfstad, hög och oförlignelig, men endast genom de werldsofwerwinnande Gudsuppenbarelsen, hwilka från denna oansenliga klippwagga utgjutit sig öfwer och genomträngt hela werlden. I våra dagar spelar den ju ingen historisk rol och likwäl är hon ännu den höga, den heliga staden, och des fyratusenåriga lefnadshistoria äras lika mycket af kristna, judar och muhammedaner samt är medelpunkten för trenne religioners wördnad, ja dyrkan. Den som ej besöker staden med liknande tankar måste känna sig obestrifligt swiken i sin wäntan.

Ingen annan stad kan uppvisa sådana lokala och territoriala förändringar som Jerusalem sedan årtusenden genomgått. Det är ej nog att tempel, palats och byggnader jemnats med jorden och förstörts, de äro sedan ånyo uppbyggda för att åter i grund nedrifwas, utan bergen hwarpå staden ursprungligen byggdes äro jemnade med jorden och dalarna uppsylda, så att nu ligga gator och stora byggnader på högar af ruiner, så att man måste gräfwa sig fyrtio fot ned i jorden för att finna den ursprungliga grundwalen.

Det är ej nog här som i andra forntidens städer, att grundwalarna äro rubbade och sönderkrossade, att pelarraderna äro sönder-

splitrade, men här äro alla fragmenter t. o. m. förswunna och det finnes på de kala klippställarna ofta ej en handfull jord och sand, omtalande genom sin murbrutsblandning hwad som fordom funnits, så att man kan ej här förwänas öfwer byggmästarens storartade tankar och kraft utan öfwer förstörarens raseri.

Under sådana förhållanden kan man tänka sig huru löjligt det måste förekomma öf, då en abbyssinisk munk, boende i Jerusalem, helt troswigt förde öf till den törnbusse, der Abraham fann wäburen fastsittande med hornen, då han skulle offra Isak! — då man wisade öf den rike mannens och den fattige Lazari hus! — då uti muren en gapande lejonmun sades öf vara den, om hwilken vår Trälsare hade sagt "om barnen tego, skulle stenarna ropa" och att denna sten då verkligen öppnats och ropat, eller då wi fördes till Adams, Evas och Methusalems grafwar, eller då Jesu sista fotspår på jorden wisas öf intryckt i Olobergets topp. Ja, man måste vara beredd på att i detta land införas i en werkligh labyrinth af lögn-sägner, och wi kände öf dubbelt tacksamma att få besöka Jerusalems alla minnesmärken, i sällskap med det gamla byggnadsrådet Schick, bosatt här sedan 1846, sysselsatt med topografiska mätningar och uppgräfningar, äfwen som med den lärde doktor Reinike och den erfarne harnhemsdirektör Schneller. Härigenom blef det öf möjligt att under 14 dagars tid blifwa noggrant hemmastadda

med allt det wäsentliga, som kan beses i Jerusalem, och wi kommo till den öfvertygelsen, att man kan göra temligen noggranna beräkningar öfwer de wigtigaste punkterna, såsom t. ex. den äldsta stadsmuren, Golgathas, det Salomoniska templet, fästet Antonias, Via dolorosas och Gethsemanes lägen.

Det nuwarande Jerusalem är omgifwet af en tolf meters hög mur, krönt med trettiofyra torn, den kan kringgås på en dryg timme. Sju portar gifwa tillträde till staden, men endast fem begagnas i våra dagar. I wester nemligen Saffaporten, genom hvilken wi inkommo, i hvars närhet finnes eltdellet med det gamla så kallade Davidstornet, i nordwest Damascusporten, emedan vägen derifrån leder rakt till Damascus, den är ståtligast af alla; i norr den för det mesta nu slutna Herodesporten, i öster Stefaniporten, så kallad emedan det säges att det war utansför densamma, som den första kristna martyren dödade; för hwarje gång wi gingo öfwer Kidron till Oljoberget och Gethsemane måste wi gå ut genom denna port, ty den ligger midt emot dessa oförgätliga platser. Den Gyllene porten ligger äfwen mot öster och leder upp till tempelplatsen. Det war genom den som festskarorna strömmade upp till de årliga, stora högtiderna, den är nu igenmurad, ty man fruktar uppskelsen af en gammal förutsägelse, att en kristlig eröfrare skall intränga genom denna port på en fredag och intaga Jerusalem. I

söder äro Dngporten och Zionsporten, den sistnämnda för och direkte till Davids graf. Efter solnedgången tillslutas portarna och öppnas åter klockan sex om morgnarna.

Staden är en naturlig fästning, omgifven af trånga, djupa dalfäror, Kidrons i öster och norr, Gibons i söder och väster, det är blott i nordväst, som förbindelsen fortsättes medelst jern mark med Ephraims bergås. Staden Jerusalem har dock ännu mer genom bergen än dalarna danats till en naturlig fästning.

De omsluta den med ännu en mur. Till Oljoberget med des 3 spetsar i öster, sluter sig Förargellsens berg, på hwars spets det berättas att Salomo offrade åt Moloch — i söder det Dnda Rådets berg, der man visade och ruinerna af det hus, der enligt legenden Kaiphas gaf sina embetsbröder rådet att Jesus skulle korsfästas, emedan "det war bättre att en skulle dö för folket, än att han skulle wilseföra dem alla." — I väster och norr följer så en bergskedja, som i wid höjning fortsättes ända mot Oljoberget och fulländar stadens inneslutning. Man måste således i sjelfwa werket "gå upp till Jerusalem" från landets alla delar, och icke endast till staden, utan hela landet stiger just deromkring till en högslätt, som på sina högsta ställen är 2,400 fot öfwer Medelhafswets yta.

Från Oljoberget gör Jerusalem ännu intrycket af att vara en stor konungs stad, men träder man inom des portar och ser förödelser, så will man utbrista i tårar och

utropa: "O, huru öde ligger du, som förr war full med folk, och är som en enka." Man ser blott ett wirrwarr af tränga, kroftiga, dysstra och smutfiga gator, hwilkas utseende är lika eländigt i alla stadsdelar. Stenläggningen består af stora, platta och mot sidorna sig sänkande nötta fältstenar, på hwilka hästar och lastdjur äro i fara att halka och störta, samt der äfwen menniskorna hafwa swårt att alltid hålla sig uppe. Wagnar kunna ej färdas fram inom murarna och synas ytterst sällan der. Gatorna äro på mångfaldiga ställningar öfwerbyggda med hwall och gå stundom twärt igenom husen, de äro dertföre mycket fuktiga och dunkla. Hundarna äro renhållningsbestyrare, der de irra omkring i stora skaror såsom schakalerna, dem de mycket likna. Man ser dem irra omkring i hundradetal utan egare och kasta sig öfwer qwarleswor af alla slag, som slängas ut till dem, men de äro ej onda om man ej behandlar dem illa, ja de äro t. o. m. ganska wänliga djur; wi sågo en hynda med en stora walpar, lågrade på en hög lumpor, med mycken stolthet ståta sina moderliga pligter; man förstår likwäl i Jerusalem, hwarför judarne anse hundarna för orena djur.

Längs många gator finner man i porthwallswen och husens jordwåningar halfmörka hwallfda rum. Här äro werkstäderna och bazarerna, der ett brokigt, måleriskt lif alltid rör sig, som kännetecknar Österlandet. Köpare och säljare, kameler

och åsnor, inhemsta pilgrimer och främlingar från alla jordens länder, kristna, judar och mahommedaner bölja fram i en massa, som det stundom är mycket svårt att genomtränga. Det är ett ropande och surrande i de trånga, små gatorna af två och fyrbenta wareser, att man ibland kan frukta att förlora både syn och hörsel, dertill kommer den fuktiga lusten, den förpestande stanken, den beswärliga stenläggningen och beständiga halfmörkret, så egendomligt för Jerusalem hwart man går inom deß murar. När wi woro der, wistades endast tvååtusen pilgrimer inom densamma, men då wid Påsten detta antal mer än tiodubblas, måste det i sanning wara outhärdligt att wistas "i den sköna, den härliga staden."

Husen äro alla byggda af sten, med hwälfda och af kupoler pryddas tak, men stundom också med alldeles platta. Rummen äro wanligen belägna i fyrkant rundtomkring en gårdsplats, inneslutande en wattencistern samt en träd- och blomsterplantering, hwart från en trappa leder upp på det platta taket. Här kan man helst wandra "då dagen swallas", här uppsöres ofta ett lätt tak hwar under innewånarna inrätta sina soplattor för nätterna. Innewånarnas fasta antal är icke riktigt utrönt, men räknar mellan 25 till 28,000, hwaraf 16,000 judar, 7 a 8,000 kristna af alla bekännelser och 4 till 5,000 muhammedaner. Staden sönderfaller i fyra stora qvarter. Armenierna bebo berget Zion, de öfriga kristna deß nordliga ås

med Golgatha, judarna dalen mellan Zion och Tempelberget och muhammedanerna stadens hela nordöstra del. Twenne farleder, Davids och Damascusgatorna korsar hvarandra och affilja således kvarteren i bestämda begränsade delar.

"Den heliga staden" war ursprungligen endast bestämd för det heliga folket. "Här stod det tempel, här hade Herren lofwat att wara det nära och stiftat en försöningsfristad. Till och med i dag, då judarnes församling (Ps. 137) warat öfwer 1800 år, är Jerusalem ännu allas hufvudstad och Palestina deras gemensamma hembygd. De lefwa emellertid i de bekymmersfullaste förhållanden. Många komma dit endast för att dö och begrafwas i Sopsaphats dal, emedan sägnen är, att inga likmassor förtära kroppar, som hwila i denna heliga jord. Ja, det har sunnits tider, då man förde de aflidnas kroppar hit att begrafwas från långt aflägsna länder, på det att de der måtte afbida uppståndelsens morgon. Många westerländska Israelliter, såsom Rothschilderna och Sir Moses Montefiore, hafwa inrättat stora herbergen för pilgrimer och sjuthus för sina trosförwandter i Jerusalem.

De grekiska katolikerna äro de talrikaste i Jerusalem. Deras antal är omkring 3,000, hwilka stå under en patriark samt ega aderton kloster, skolor och herbergen, deribland det stora och smalskulliga kyrkan, som kan hysa 2,000 pilgrimer. Den romerska katolska be-

kännelsen räknar 1,500 själar i Jerusalem, de hafwa och en patriark jemte praktfulla kloster, uppfostringsanstalter och herbergen för pilgrimer. De 600 armenierna hafwa två munk- och ett nunnekloster. Deutom äro kopter, jakobiter och abessinier representerade. Ghuru den evangeliska kyrkan i Jerusalem är den swagaste, har hon dock 3 kyrkor, en tyff, en engelsk och en arabisk, äfwen som en stor mängd präktiga inrättningar. Man räknar endast 400 evangeliska kristna i Jerusalem, men många af dessa äro lefwande kristna med brinnande kärlek-nit för Herren och Hans riksjak. Det gäl-ler därför här mer än annorstädes att ihåg-komma den sköna psalmen: "Förfäras ej du lilla hop!"

Vår vistelse i Jerusalem inträffade i den skönaste årstiden. Mot slutet af februari börjar här den lustigaste vår och i Mars är den i sin fullaste prakt. Annu i April prunkar berg och dalar i frisk grönska, men den, som kommer hit i maj, finner i allmänhet endast torra fält, och hela landet har en i sanning dyster och såsom under Guds förbannelse hwilande anblick, men i allmänhet doldes den af den skönaste matta af lustigt grönt och prunkande blomsterprakt. Mandel-träden stodo i blomning, winrankorna slogo ut sina fina blad, granater, myrten och rosenträd glänste i det klaraste solsten. Säden sköt upp och lofwade snart att gå i ag, öfwerallt, äfwen på bergstopparna, prunkade millioner blommor, liljor, narcisser, alpio-

ler, tulpaner, hyacinter, anemoner, adonisrosor m. fl., så att man wid deras tusandande anblick måste utbrista med hänförelse: "Icke Salomo i all sin härlighet war så klädd som en af dem!

För landets odling göres i det hela ingenting. Man strör utsädet på jorden och uppfårar sedan marken helt ytligt med en gammalmodig plog; törnbustar och stora kulsterstenar ligga deremot på alla fält. Regeringen fordrar af hwarje ojtrod, hwarje get, hwarje åkerbit en så dryg skatt, att den nästan går upp till inkomsten, derför låter den defförutan tröge och late araben allt gå som det will. Intet intryck qwarstår mera lesmande efter hela resan, än att Herren på hela jordens rum icke funnit större pack för att fullgöra sin wredes straffdomar öfwer Israels folk och land än dessa araber och den turtiffa regeringen. Så länge de äro qwar i landet, kan tillståndet aldrig blifwa annorlunda, men den älskade staden finnes dock qwar, och Israels barn, ehuru sskingrade till alla jordens länder, förblifwer ännu Guds folk och deras historia är ännu ej avslutad. Till denna lilla, vansenliga punkt i werlden rikta just i våra dagar alla nationer sina blickar.

Till Gethsemane, Golgatha, Ojoberget.

"Fröjdens Herranom, alla land! Tjenen Herren med glädje, kommen inför hans an-

sigte med jubel! (Ps 100: 1, 2). Dessa woro de känslor och rörelser, med hwilka wi liksom så många millioner kristna före och, indragit i den heliga staden. Huru kunde wi stilla våra hjertan, huru underlåta att wara djupt rörda af kärlek och tacksamhet, då wi nu woro benådade genom att wandra omkring på dessa orter, der engång ljudet af hans wälsignade fötter förnummits af menniskors barn!

Wi hade längesedan rum betingade för och i Johanniterherberget och der bleswo wi äfwen nu på det wänligaste upptagna. Här mottagas äfwen fattiga wandrare utan betalning och så qwarstanna t. o. m. tre weckor. Under vår wistelse i Jerusalem funno wi och utmärkt wäl i Johanniterherberget och kunna på det warmaste anbefalla detsamma till alla resande.

Efter en "wäl genomsofwen" första natt wäcktes wi tidigt onsdags morgon med basunklang och barnsänger. Från Johanniterherbergets platta tak klingade det mångstämmiga och glada "Lofwer Herren, han är den mäktige ärones konung" samt "Jerusalem, Guds stad", härligt i den stöna wärlusten. Ghuru denna de tyfsta landsmännens och barnens i det syriska barnhemmet sång i första rummet gällde en af våra reskamrater, som i Jerusalem på denna vår första hela dag firade sin femtionde födelsedag, så woro äfwen för och andra dessa wälkomna ljud en hälsning, hwaröfwer wi hjertligen fröjdades. Snart utträdde den ene

efter den andre ur sofrummen ut på det platta taket och njöto derifrån en oförgätlig anblick af Oljoberget, belyst af den strålande värjsolen. Helt nära och lågo såväl Golgatha som Grafkyrkan.

Vår första dag i Jerusalem var tillika första dagen i fastan, nemligen Askonsdagen, d. 27 februari 1884. Hvarthån vi ställde våra första steg denna morgon behöfver jag väl knappt säga? Ja, hvarthån kunde vi dragas kraftigare, nu och ofta sedan under vår vistelse i staden, — än till Golgatha och Grafkyrkan, hvilka båda ej woro längre än tre minuters väg från vår bostad.

"Kommen och sen rummet der de hafwa lagt honom!" Millioner menniskor af de mest olika folk och under de mest olika tider hafwa sekel efter sekel hört denna englarnas inbjudning från Golgatha och Grafkyrkan. (Math. 28: 6) Afwen vi skyndade oss efter gemensam morgonandakt att följa tillropet. Blott några få steg utför gatan, sedan till höger genom en lång, mörk hwälfd bazar och en mycket besökt, trång och smutsig gata, och så om igen första gatan till höger, förbi de många bodarna med alla slags sällsynheter begärliga för pilgrimer — och vi äro wid målet! Genom en hwälfd dörmå gå vi ned tre eller fyra trappsteg och komma till en liten affsats, full med tiggare och försäljare af allahanda småkram, såsom rosenkransar, krusifix, olivträdsvaror, perlemorarbeten och kärl af de swarta försteningarna wid Döda hafwet, allt arbeten från

Bethlehem, affedt för de kristna. Det hela leder tanken till en marknadsplats och om de uppträden wår Frälsare sjelf bewittnade och med gisseln bestraffade i templet. Det gör ett djupt smärtsamt intryck att se de heliga ställena fyllda af allt detta larm och owäsen, men wi skulle få se det som war wärre! Wid båda sidor om den lilla försalen äro små kapeller, såsom t. ex. Apostlkyrkan med sitt Melkisedeks altare, Absintiernas, de fyratio martyrernas, Jakobs, engelen Mikael's, Marias, Magdalenas, m. fleras kapeller.

Nu äro wi ändtligen wid Grastyrkan. Den som föreställer sig denna såsom ett harmoniskt och helgjutet arkitektoniskt mästerverk, bedrager sig fullständigt. Man kan snarare kalla denna märkwärdiga kyrka en labyrinth af kyrkor, uppwurna den ena inom den andra, samt af kapeller uppradade som perlor på en tråd, derjemte klostergångar, tjenstebostäder, pilgrimsberbergen, kök, matsalar m. m.

På många bilder, föreställande den korsfäste Jesus Kristus, ser man wid korsets fot en hufwudskalle, som kallas "Adams". Dermed uttalas bildligt den sanningen, att wid Jesu död försonades Adams fall och synd, men här berättar man oss, att wår stamfader Adam **verkligt** ligger begrafwen på Golgatha och att Kristi första blodsdroppar wid korsfästelsen föllo på hans stoft. Derröre har ock det s. t. Adamskapellet uppförts på Golgatha, ja strax intill wisar man

t. o. m. Evas och Abels grafwar samt på litet afstånd den gamle Salems konungens, Melkisedeks förmenta hwiloplats. Om det än har en djup bemärkelse, att man i nära förening med de nytestamentliga, högsta frälsningsuppenbarellerna sammanför de äldsta representanter af menskligheten, så måste wi dock här betrakta dessa uppgifter som tomma legender utan historisk verklighet. När man sedan för öf utwisar den fromme krigsknektens Longini (hwars spjut genomborrade Frälsarens hjerta), Josefs af Arimahtia och Mikodemi och längre bort klädesutdelningens kapell, ja, när man pekar på pelaren, der Herren gislades och släcken der han hänades, och en annan der han wisfode sig efter uppståndelsen för sin moder, samt en tredje, der han uppenbarade sig för Maria Magdalena, så kunna wi om än betwiflande den bestämde uppgiften, likwäl wara wissa om, att allt detta tilldragit sig någonstädes helt nära och ett barnsligt och fromt sinne låter sig ej störas af wetenkskapliga bewis, utan upplystas af den mängd stora och högtidliga händelser, som i sådan öfwerfullhet hopträngts på en enda liten plats af jorden.

För öf hade i dessa höga salar endast två ställen ett öfwerwäldigande intresse, Gulgatha och den heliga grafwen — men wi äro ännu i Graskyrkans försal och wilja derför beståda densamma utwändigt; den är byggd i skön, götisk stil. Twenne portaler med twenne fönster höja sig deröfwer, det

öftligaste är tillmuradt. Dörrposterna äro af marmor, kapitellerna byzantinska, gesimsen smyckad med gamla, förträffliga reliefs ur Bibeln. Wi inträda nu genom den öppna dörren och se till wenster en högst underlig syn. Der sitter och ligger på en beqwäm divan, med pipan i munnen och ursörpande sitt kaffe, den turkiska wakten, hwilken har den sorgliga men nödwändiga uppgiften att hålla frid emellan de olika kristna, ty då greker, latinare, armenier, syrer, kopter och abessinter äro i besittning af olika delar af den heliga Graskyrkan, så uppstå stundom gränsstridigheter och förargelsewärande uppträden, föranledande t. o. m. blodsgutguteller, isynnerhet wid påsttiden, då pilgrimernas antal är mycket stort. Wi som woro i Jerusalem i början af fastlagen, upplefde likwäl att ett helt kompani turkar, d. w. s. muhammedaner, bildade carré i Graskyrkan med gewär på arm, för att hålla fridsfurstens anhängare och pilgrimerna till Golgatha i styr och med wapen i hand twinga dem till endragt. Böra ej wi som Kristi lärjungar af blygsel dölja våra anleten, då wi nödgas bewittna sådana uppträden på denna jords aldra heligaste punkt? Guru är det wäl möjligt, att den falske profetens anhängare kunna hysa wördnad för Kristi kors och omvända sig till hans lära, då de så se så mycken tom gudstjenst och munkristendom, ja stundom se Graskyrkan förwandlad till en blodsplats! Wi måste stämmas och gå framåt tigande. Ratt

framsför och innansför kyrkbörrarna stönja wi en fyrkantig marmorstifwa och bredwid den en stor ljusastate, hwaröfwer lampor nedhängande från tafet kasta sitt ljus. **Det är smörjelsestenen**, der Nicodemus smorde Herrens Jesu lekamen (Joh. 19: 39). Litet längre fram se wi åter en sten der qwinorna sådes åse begravnings-smörjelsen. Strag till höger leder en trappa af tjugutwå steg upp till en liten kyrka, mätande aderton steg i fyrkant samt delad i twenne kapeller, det ena, helt enkelt och utan prydnader, tillhör latinarna eller romerskt katolska bekenntelsen och utmärker det ställe, der Herren blef fastnaglad wid korset samt kallas "**Korsnaglingskapellet**", det andra upplyst af talrika lampor och smyckadt med de stönaste mosaiker och målningar tillhör grekerna, samt är rest öfwer det egentliga korsfästelsestället och har derför äfwen namnet "**Korsupphöjelsekapellet**". Här stå wi således på Golgatha, der "den aldra föraktadaste och manwördaste hängde full af sorg och smärta, med böjdt hufwud, blödande ur många sår, betäckt af törnekronan, ett föremål för en rå folkhops hån och förakt. Här ljödo från hans döende läppar hans sista sju kärleksord.

Här dog Han, för dig och mig. Jag kunde endast sätta mig i ett hörn och med rördt hjerta sucka:

"Guds rena Lam ofsyldig, etc.

samt efter en stunds betraktelser af detta offer:

"Nu dig tackar allt mitt hjerta, o. s. w.

Det förekom så alldeles owäntadt, att i stället för en bergskulle i det fria finna en rikt smyckad kyrka, men wi wande oß snart wid denna bild af Golgatha och funno det helt naturligt, att de kristna skulle erfara ett djupt behof att bewisa sin genkärlek till Herren för hans stora gåfwa, med en offerwillighet utan like i guld, silfwer och ädelstenar. Från werldens alla ändar hafwa kommit de rika med sitt guld, sin rökelse och myrrha, de fattiga med sina små oansenliga skärswar, alla uttryckande sina hjertans tack till honom, som förut älskat dem. Det kan wäl wara, att en del warit yttringar af en tom werkhelighet, men nog kan man äfwen wara wiß om, att otaliga hjertan här med större innerlighet än annorstädes på jorden framburit trons och kärlekens offer till Herren!

För oß evangeliska kristna synes det äfwen mycket främmande, då de flesta som hit anlända för att tillbedja sin herre och konung, nedkasta sig på knä och med heta tårar och kyssar betäcka sten efter sten, isynnerhet sjelfwa korsfästestenen. Här swettas en gammal ryß i sin tjocka pels, han har rest hundradetals mil för att göra sin bön på denna plats; der knäböjer en kolswart abessinier från Etiopiens rike, här en

hög pilgrimer och der en från alla jordens länder och talande alla desz tungomål. Den som ransakar hjertan och pröfwar njurar, har nog äfwen bland alla dessa funnit mycken upprigtig kärlek. Man intages åtminstone af denna känsla wid åsynen af alla dessa knäböjande och djupt rörda mennistor och erfar samma förnimmelse, som om man begjötes med ett ämbar kallt watten, då en och annan protestantist resande framträder med sin röda Bådecker, med irrande blickar och knarrande steg, dermed förrådande sin inre köld och lifgiltighet, sökande att göra sig förtrolig med belägenheten och förwisfa sig om, huruwida här är en naturlig klippa eller en blott konstgjord upphöjning, om med ett ord man här står på ett falskt eller werkligt Golgatha; det synes uppenbart, att han endast för denna orsaks skull har rest till Jerusalem — samt för att öfwerhuswud kunna säga sig hafwa varit der.

Huru obestriktligt måste ej t. ex. Golgatha röra alla troendes hjertan och mana till inåtvända betraktelser! **W**i erforo detta rikligen; den stilla timma wi der, nästan dagligen, tillbringade med Gud och wår bibel, kändes som de kosteligaste och mest wälsignade på hela resan och wi gömma dem i oförgätligt och tacksamt minne.

Såde förty bewittnade wi här ock uppträden, som på det djupaste upprörde oss och wäckte en rättmätig förtrytelse. På fredagar och lördagar komma nemligen talrika processioner in i Grastyrkan och deltagarna

bestå af en mängd olika beklännelser. Turkiskt militär förekommer då i mängd, i hvarje vrå och winkel. Wi sågo t. ex. patriarken af Konstantinopel hålla sitt intåg i Grafkyrkan. Han föregicks af fyra eller sex turkiska soldater med långa janitscharsablar, hvilka wid hvarje deras steg slamvande slogo mot stengolfsvet. Twenne prester bärande gyllene kronor, gingo på ömse sidor om patriarken, bärande en stik hwar af hans mantel. Efter honom följde en stora prester i galadrägt, sjungande och messjande så högt de förmådde i obehaglig nästom; rundt omkring nedsjönko folkskarorna på knä, korsande sig då patriarken med krucifixet wälsignade dem. Då och då genljöd den turkiske befälhafwarens kommando "fylldren gewär!" På sjelfwa korsfästelseplatsen lät den kristne patriarken den muhammedanske krigaren hylla sig! Så snart detta tåg lemnat kyrkan, wisade sig den grekiske och romeriske patriarken, åtföljda af en liknande ståt, jemte skaror af prester, munkar, nunnor, seminarister m. m., så att hela kyrkan war fylld af fastlagsklagan och sånger samt de mest stridande ljud, så att man för kunde tro sig wara på en marknadsplats än på Golgathas kulle.

Innan wi åter börja wandringen skola wi följa den grekiske munken, som wisar oss hålen, der de begge röfrarnas kors woro fastade och den klippremna, som uppstod, (såsom den frommeatern berättade) i enlighet med förloppet i Math. 27: 51 samt

sträcker sig till jordens medelpunkt, men är här betäckt med en messings-skifwa, som kan skjutas fram och tillbaka.

Vi weta att namnet Golgatha betyder "hufwudskalleplats", emedan denna fulle ursprungligen till skapnaden liknade en hufwudskål, men man är ännu ej wif om den utgöres af en klippa eller icke.

När wi gått ned från Golgatha träda wi i en stor rotunda, som är tjugufyra meter i genomfärning, och skyddas af ett högt hwalft tak. Kupolen uppbäres af aderton präktiga pelare och prydes af en två wåningar hög rundt omkring gående läktare. Midt uti denna storartade kyrka, som ej lemnar något öfrigt att önska, ware sig i prakt eller wördnadsbjudande storhet, ligger liksom en kyrka i smått, **den heliga grafwens Kapell** helt och hållet af marmor, i byzantinsk stil, åtta meter lång och fyra meter bred. Ingången wetter åt öster och leder till den lilla försalen, eller det så kallade **Engelskapellet**; på den der besintliga stenen, nu rift infattad i marmor, säges engeln hafwa setet, då han tilltalade qwinorna med de orden: "**Han är icke här, Han är uppstånden!**" Genom en låg, trång port kommer man in i sjelfwa **Kristi graf**, och dit kan man ej gå rak, utan måste böja sig djupt. Den är helt och hållet betäckt med hwit marmor och belyst af fyratiotre guld- och silfwerlampor. Utom den munk, som är grafwens beständige waktare, kunna endast tre, högst fyra personer få rum. De flesta pilgrimerna hafwa krupit dit in

på sina knän och lyft stengolfwet samt fultat det med sina tårar, de fortsätta på samma sätt inuti grafwen. Framför allt tilldrager sig en sten af rödspräcklig marmor de troendes blickar, ty den betäcker sjelfwaden i klippan uthuggna graf, der wår wälsignade herre hwilade. I jubeltoner stiger sången, gentjudande i wåra hjertan: "**Halleluja! Herren är uppstånden, han är sannnerligen uppstånden! Du helwete, hwar är din seger? Gud i ware tack, som oss segren gifwit hafwer genom wår Herre Jesum Kristum!**"

Su mera wårt hjerta på detta ställe röres af de härligaste bibliska minnen, desto owärdigare, ja wedewärdigare syntes oss det skändliga osog wara, som här på detta helgade rum bedrifwes påskastonen af de grekiska och armeniska kristna. Sag menar tändandet af **den heliga elden**. Ursprungligen iakttoogs den sköna jedwänjan, att alla lampor släcktes i Grafkyrkan på Långfredagen, för att åter tändas på Påskdagens morgon. Man wille härigenom på ett synbarligt sätt framställa motsatserna mellan grafwens natt och uppståndelsens ljus, men häraf har der widskäpliga tro utbildats, att på Påskdagens morgon **den heliga elden** slår fram ur klippremnan wid Jesu graf, delande sig i twenne strömmar, den ena för greker, den andra för armenier! Redan på Långfredagen fylles kyrkan af en skrikande och stojande menniskomassa, som äter, dricker, röker, ja, t. o. m. uppslår sitt nattläger i kyrkan. Alla hafwa

medfört knippor af obrända ljus, och pilgrimer finnas, som för en stor penningssumma köpa sig rättigheten att tända sina ljus först wid patriarkens. Presterna kunna endast med turkiska soldaters bajonetter bana sig väg genom kyrkan. Sjungande högtidliga sånger gå de först **rundt omkring den samma**, endast patriarken träder in. Presterna vänta med folket utanför under bön på det ögonblick, då den som man angifwer från himmelen fallande elden slår fram ur klippremnan. Patriarken framträder genast ur helgedomen med en bundt brinnande waxljus och då uppstår en ohelig, fanatisk, af skrik och rop åtföljd iswer att först tända sina medtagna ljus wid hans.

Såsom med ett trollslag upplyses hela kyrkan, äfwen foret, klart som midt på dagen och ehuru folkmassorna ofta med pistslag fördrifwas och många olycksfall äro oundwiktliga och man wet att "undret" frambringas af helt naturliga werkningar, så störes ej deraf de widsepligas iswer, och man är fullt öfvertygad om, på den dag som i dag är, att beröringen med denna heliga eld befriar från alla slags sjukdomar.

Man påstår att de armeniska kristna redan för längesedan welat affläffa detta osog, men att de grekiska wilja fortsätta dermed, på det att icke hela det förslutna måtte stämpelas som ett groft bedrägeri och till följe deraf de ofantliga inkomsterna af de många tusende af troende pilgrimer gå dem ur händerna, men hwarje sann kristen wänder sig

wäl med affty bort från något så groft, hwar-igenom det heliga neddrages och Kristus själf försmädas.

Mången har, men med orätt, stött sig derpå, att Herrens graf är så nära korsfästelseplatsen, men det står ju tydligt i den Heliga Skrift, Joh. 19: 41, 42: "Men på det rum der Han wardt korsfäst, war en örtagård, och i örtagården en ny graf, i hwilken ännu ingen hade blifwit lagd, der lade de då Jesus, för Judarnas tillredelse-dags skull, emedan grafwen war nära", således måste dessa heliga platser warit helt nära hwarandra, och kunde mycket wäl hafwa warit inneslutna inom samma kyrkas murar alltsedan urminnes tider.

En annan och swärlöst fråga är som wi här hafwa att göra med Jesu verkliga graf och det verkliga Golgatha. Många berömda fornsforskare påstå, att dessa ligga norr om staden nära Jeremias-grottan.

Wid afgörandet af frågan kommer det ej heller an på förut fattade meningar eller hjertats intryck för eller emot, utan blott och bart på om det nuwarande Golgatha fordom låg utanför stadsmuren, ty det står i Joh. 19: 20: "Ty det ställe, der Jesus war korsfäst, låg nära staden" och i Math. 28: 11: "Då kommo några af wakten till staden, och tungjorde för öfwerstepresterna allt det, som hade händt." I Ebr. 13: 12 läsa wi defutom: "Derföre led ock Jesus utanför stadporten". Kunde det derför klarligen bewisas, att det nuwarande Gol-

gatha, eller den kulle, som nu bär detta namn, äfwen i Jesu Kristi dagar låg in-
 nanför stadsmuren, då kan det icke vara det
 rätta Golgatha, ehwad som än måtte an-
 föras för des äkthet. Byggnadsrådet Schick,
 som i 38 år sysselsatt sig med denna fråga
 på ort och ställe, har i en mycket värderik
 uppsats uttryckt sig hafwa kommit till den
 öfwerlygelsen, att det rätta Golgatha werk-
 ligen är det, som traditionen så benämt,
 och att platsen först 10 år efter Kristi död
 af Herodes inneslötts inom en ny stadsmur
 och att det verkligen låg utanför den första
 och andra muren. Dermed wore möjlighe-
 ten åtminstone bewisad, men kan man ej
 antaga för sannolikt, att den församling af
 troende, som alltsedan Kristi död fortlesde i
 Jerusalem, med kärlek omfattade och från
 slägte till slägte bewarade i minnet den plats,
 der werldens frälsare dött och blifwit begraf-
 wen, så mycket mer som Eusebius, biskop i
 Cesaræa, (leswande 264 est. Kristi f.) berät-
 tar som ögonwittne, att kejsar Hadrianus,
 för att häna de kristna, uppfört ett tempel
 åt Venus öfwer den för alla troende så
 kära och heliga kullen. Just härigenom hade
 äfwen den rätta platsen betecknats för kejs-
 sar Konstantin och hans moder Helena. Det
 war också här den då 90-åriga kejsarinnan,
 under en till Jerusalem företagen pilgrims-
 färd, fann det heliga korset. Det är åt-
 minstone historiskt, att just på denna plats
 uppbyggde Konstantin den praktfulla kyrka,
 som inwigdes 336, bestående af en byggnad

öfwer den heliga grafwen och en basilika der koret nedslogs och fans. Grafkyrkan war en rotunda, i hwars midt grafwen, omgifwen af tolf apostlapelare, war det enda föremålet. Den yttre formen är bibehållen intill denna dag. Konstantins kyrka förstördes 614 af perserna, men uppbyggdes kort derefter och nedbrändes ånyo 969. Efter flere förstöringar och nybyggnader tillföll den i 12:te århundradet korsfararna och då uppfördes i stället för två kyrkor en enda stor, hwars grundmurar qwarstå i den nuwarande, som inwigdes 1810, sedan den äldre, (korsfararnas) 1808 åter till större delen nedbrunnit.

Detta morgonbesök war såsom det första i Jerusalem, oförgätligt. Efter en kort middagskraft wandrade wi alla samtligen till **Getsemane** och uppåt **Oljoberget**. Vägen går genom **Bia Dolorosa**, densamma som Herren wandrade från Sabbathas domsal. Här bar han sitt eget kors och neddignade wanmäktig under tyngden af detsamma. O, huru djupt gick och icke den saken till hjertat! Vid gatans slut sutto en mängd tiggare nedhukade. Med hesa, klagande stämmor och utsträckande sina magra, nakna armar, ropade de: "**Badschisch! Chowadja Badschisch!**" Om fem minuter äro wi utom Stephansporten med sina två uthuggna lejon; på en brant och ganska stenig och beswärlig wäg gingo wi ned i Kidrons dal, som af traditionen sedan länge betecknats som Josaphats dal och den plats der Joels

tre profetior om ändens tider skola uppfyllas. Wid Jesu tid war nedstigandet i dalen ännu brantare och beswärligare. Dalen är nu fylld med minst femtio fots lemningar af grus, jord och sten. På sluttningarna utpekas Absalons, Zacharice och Jakobs grafwar jemte några tusende, från jordens alla hörn sammanströmmande judars, hwilka här åtminstone sökt en sista hwiloplats. På den andra sidan mot templet synes rad efter rad af muhammedanska grafwar, ty äfwen den falske profeten lär, att den sista werldsdomen skall hållas här.

Sedan wi gått öfwer en liten bro, stå wi redan wid Ojobergets fot. Der ligger en trädgård omgiffwen af en hög stenmur! Wi inträda — men "dragen edra skor af edra fötter, ty rummet, som I stå uppå, är ett heligt rum!" Här har eder Frälsare förjt, darrat och häfwat, här har han, härande all werldens syndaskuld på sitt hjerta, kämpat och bedit: "Fader, är det möjligt, så gånge denna kalken ifrån mig, men icke som jag will, utan som du." Derborta, omkring ett stenkast aflägsset, der man uppbyggt en grotta, har han bedit ännu häftigare, kämpande med dödens och helwetets makt, här har Judas Ischarioth förrädt honom, här tog skaran som war utsänd af öfwerstepresten honom tillfånga, här talade han: "Söken I mig, så låten dessa gå!" Här lemnar han sig frivilligt i syndares händer!

Nu är Gethsemane en ljuslig trädgård, som stötes omsorgsfullt af en klosterbroder. Man kunde se på honom, att han genom att wäl wårda och stöta denna plats wille uttrycka något af sitt hjertas tack för Jesu kärlek, för Jesu döds ångest. Här woro trädgårdssångar fulla af rosor, reseda, rosmarin och passionsblommor, den ljusliga doften lännes långt bort och gerna delar den wänlige munken med sig deraf och bryter en liten bukett till den besökande, men missthycker särdeles, om någon egenmäktigt will plocka en enda blomma. Sju gamla oljotråd, möjligen icke de samma, under hwars skugga Jesus bad, men likwäl med all wifhet deras telningar, utbreda sina wördnads-wårda grenar widt omkring, men hafwa nu blifwit så bräckliga, att de endast medelst en tjock mur tätt intill stammen kunna sammanhållas. Deputom är ett högt jerngaller upprest utanför stammarna på det träden måtte flyddas från pilgrimernas helgerånande händer, hwilka eljest skulle föra bort alla de gamla jettarna såsom relikier till werldens alla länder. Åh, hwilka stilla, saliga stunder har jag icke upplefwat här! t. o. m. då den gamle munken om qwäl-larna war färdig att gå hem till klostret, brukade han släppa in mig och det förunnades mig att i stillhet begrunda stället helgd, ännu mera tilltalande om astoneu wid månenes sten, än under dagen.

När wi trädde ur trädgården, gingo wi uppåt Oljoberget, som delas i flere, temli-

gen branta kalkstensaffatser och höjer sig terrassformigt i tre höga, men alldeles kala spetsar, hwaraf den nordligaste, Scopus, är den högsta. Om också oljoträden som gifwit bergshöjden sitt namn, glesnat, så finnas der dock ännu ett stort antal qwar. Vägen blir allt brantare, men utsigtterna i mon af uppstigandet så mycket mera stortartade. På bergets spets står det s. k. Himmelsfärds-kapellet, ja, man utwisar aftrycket af Jesu sista steg på jorden i den hårda klippan tätt intill, men det oaktadt kan denna händelse icke hafwa inträffat här, utan enligt Luce 24: 50 från den sida af Oljoberget, som ligger intill Betanien. Här ligger äfwen ett präktigt nunnekloster och wi fröjdade oß isynnerhet åt, att wid inträdet i de widsträckt pelargångarna läsa Fader vår på 32 olika språk, emedan legenden berättar, att det war här Jesus lärde sina lärjungar denna bön och trosbekännelsen! I samma korsgång har den franska grefwinna, som byggt kyrkan, samt ännu lefwer, låtit uppföra sin graf med ett stönt monument deröfwer af hwit marmor, egendomligt nog. Klosterkapellet, uppfyllt af de härligaste målningar, isynnerhet en förest. Jesu himmelsfärd, gör ändå ett dystert intryck, isynnerhet för det höga jerngallrets skull, som är upprest till höger om altaret, der de tätt beslöjade karmeliterunnorna bewista gudstjensterna.

Wi hafwa emellertid icke kommit upp på Oljoberget för att besöka alla de platser, der

traditionen uppger, att någon helig händelse inträffat, det skulle upptaga en oerhörd tid, utan wi wille besöka de ställen, der wår Frälsare säkert wilstats, då han med sina lärjungar, trött af dagens tunga och hetta, samt onda och motspänstiga människors gesägelsor, wille hwila ut till kropp och själ. Der t. ex. han wid sitt intåg i Jerusalem wid sista påskfesten utropade: "Att att du i denna din dag besinnade, hwad din frid tillhörer!" der, hwarest han så mången gång wandrade, för att nere i Bethanien wedergwicka sig inom den lära wänkretsen, der hwarest jord och himmel på det närmaste förenades wid hans himmelsfärd! Swar wi i denna nejd gå eller stå, kunna wi wara wissa om, att hans fötter engång hafwa hwilat; wi besinna oß här på fast historisk mark och behöfwa ej beträda legendens swigtande bräder.

Här wille wi ock njuta af den herrligaste utsigt, som gerna kan tänkas i Jerusalem's närhet. Till sist går man upp till toppen på en gammal minaret, uppbygd för många år sedan, i den lilla arabiska byn **Keftur**, Ojobergets aldra högsta topp. Från des spets hafwa wi i den nedgående solens sten förmänen af att ståda en rundmålning, så majestätiskt stön och präktig, att den med outplånliga drag inristades i allas wåra hjertan. Här ser man tydligast huru de omliggande höjderna som en hederswakt omgifs wa dottren Zion, den benådade staden.

Uti norr lyser solen på minareten, krönande spetsen af Samuels stad Mizpa.

Än längre bort blåna Samarias berg, deribland Ebal och Garisim sydligast framstå. Öster höja sig de gråa kullarna af Moabs bergskedja, hvilka delas af tusende asgrunder stupande ned mot Jordandalen och Döda hafwets stora bassin. Wi kunna här beskåda detta märkwardiga watten i sin fulla utsträckning, från norr till söder: i den klara och rena luften synes det nu så nära, som om wi kunde färdas dit på två eller tre timmar. All denna stora yttre skönhet tränges dock undan i själens bakgrund, ehuru den ständigt utwecklar nya, hänförande bilder för våra ögon, för det som här så öfvermågtigt fyller hela den inre menniskan. Jerusalem, den heliga staden, ligger ju omedelbart under våra fötter, i hela dess storhet och skönhet. Hvad som närmare stöter öf och påminner om Guds förbannelse öfwer staden, är här fördolda för ögat, alla spår af tidigare förstörelse och nuvarande öfvergifwenhet förswinna genom afståndet. Här framstår Jerusalem som den herrliga hufwudstaden i en stor Konungs rike med dess höga minoreter, sköna kupoler, många torn och widsträckt murar, dess Golgatha och Graftyrka, den ärewördiga Zions eller Davidsborgen, den stolta Dömen på andra sidan berget, omgifwen af många trädgårdar, enstaka palmträd och olivolundars klara skönhet. Den östliga delen af staden, som lig-

ger och närmast, tilldrager sig i högsta grad våra beundrande blickar. Helt nära och synes de wida rymdytor på hwilka det herrliga templet stod i fordna dagar och der Omars klippmosché, en praktfull byggnad, nu refer sig. Cypresser och några oljoträd se helt öfwergifna och sorgliga ut på den plats der Herrens Åra bott, men ännu i all sin ödslighet och förstörelse djupt tilltalande den tänkande menniskan och wittnande om des förra glans. Jonplens säger i sin historia om det gamla Jerusalemstempelt: "Det war betäckt rundt omkring med stora guldblåtar, så att då solens första stråle träffade byggnaden, lyste den som en glänsande eld; den som då med obetäckt öga wille beskåda des sköna former, måste bortwända detsamma liksom från den obesløjade solens yta". Huru obestrikligt skönt måste ej Tempelst anblick i morgon- och aftenbelysning hafwa warit då war Herre och Frälsare wandrade ut till Bethanien!

Från Oljoberget får man också en klar bild af de olika stadsdelarnes förhållande sinsemellan. Man förstår tydligt att Zionsberget måtte hafwa förenats med den stadsdel der templet tronade på Moria berg medelst en bro öfwer den s. k. ost-tillwerkardalen eller Tyropöon, ehuru denna dal nu är nästan uppfylld af grus och tätt bebyggd. Likaledes kan man urskilja de fyra stadsfjerndelarna som bildades af de två hufwudgator hwilka forsa hwarandra midtpå. Utanföer murarna ser man i wester den ståtliga Ryska bygg-

naden, den Judiska kolonien och många flöna Europeiska willor.

Skulle jag med så ord söka återgifwa huswudinnehållet af de intryck hwarje pilgrim med rördt hjerta ersar då han från Oljoberget beskådar Jerusalem, så anför jag Daltons ord: "Man trodde en gång att den döendes sista intryck från den yttre werlden återspeglades på ögats glänsande pupill och som en trogen ljusbild der fästades, så har Jerusalem i hela dess staplynne liksom i en spegel uppfångat och bibehållit med outplåneliga nyanser det wemod Jesus ersar och de tårar som Jesus utgöt, då Han för sista gången betraktade Jerusalem från Oljoberget.

De ögonblick wi upplefde på Oljoberget denna dag, woro i och för sig nog dyrbara att uppväga hela Palestinaresan.

Det war så ljusligt, friskt och fridsfullt deruppe, man kunde knappt förmå sig att lemna berget, men jag hade lofwat att redan denna första qwäll hålla en bibelsförklaring i Jerusalem, och wi måste slita oss lösa från detta utsägligen förtroliga och dock så wördnadsbjudande ställe. Hastigt gingo wi ned för berget och woro om en halstimme i Johannerhospitalen.

Det war en rik, en innehållsfull dag, rågad af djupa intryck och inre rörelse, denna första dag af Fastlagen 1884 i Jerusalem!